

Date: 13th March-2026

ALISHER NAVOIY IJODIDA ISHQ TIMSOLI

Xoshimova Malikabonu

Osiyo xalqaro universiteti

3-FT(O‘)-24 guruh talabasi

Annotatsiya: Alisher Navoiyning “Xamsa” asari asosida ishq timsolining badiiy-falsafiy mohiyati tahlil etiladi. Tadqiqotda “Farhod va Shirin”, “Layli va Majnun” dostonlarida ishq tushunchasining turli qirralarda namoyon bo’lishi yoritilib beriladi. Ishq timsoli insoniy muhabatdan boshlab, ilohiy haqiqat sari yetaklovchi ma’naviy kamolot yo’li sifatida talqin qilinadi.

Kalit so’zlar: “Xamsa”, majoziy ishq, ilohiy ishq, tasavvuf, ishq timsoli, “Farhod va Shirin”, “Layli va Majnun”, komil inson tushunchasi.

Abstract: Based on Alisher Navoi's work "Khamasa", the artistic and philosophical essence of the symbol of love is analyzed. The study highlights the manifestation of the concept of love in various aspects in the epics "Farhod and Shirin" and "Leyli and Majnun". The symbol of love is interpreted as a path of spiritual perfection, starting from human love and leading to divine truth.

Keywords: "Khamasa", figurative love, divine love, Sufism, symbol of love, "Farhad and Shirin", "Leyli and Majnun", concept of perfect person.

Аннотация: На основе произведения Алишера Навои «Хамса» анализируется художественно-философская сущность символа любви. В исследовании освещается проявление концепции любви в различных аспектах в эпосах «Фарход и Ширин» и «Лейли и Маджнун». Символ любви интерпретируется как путь духовного совершенства, начинающийся с человеческой любви и ведущий к божественной истине.

Ключевые слова: «Хамса», образная любовь, божественная любовь, суфизм, символ любви, «Фархад и Ширин», «Лейли и Маджнун», концепция совершенной личности.

Alisher Navoiy ijodida ishq Sharq mumtoz adabiyoti va tasavvuf falsafasining eng muhim tushunchalaridan biri sifatida talqin etiladi. Navoiy ishqni faqat oddiy tuyg‘u emas, balki insonni kamolga yetaklaydigan ilohiy kuch sifatida ko‘radi. Uning asarlarida ishq ikki xil bo‘ladi: biri insonlarga bo‘lgan oddiy sevgi (majoziy), ikkinchisi esa Allohga bo‘lgan sevgi (haqiqiy). Inson avval majoziy ishq orqali tarbiyalanadi, so‘ng haqiqiy ishqqa erishadi.

Oshiq esa sabrli, fidoyi va o‘zini tarbiyalay oladigan inson sifatida tasvirlanadi. Uning yuragida ishq paydo bo‘lgach, u kuchli hissiyotlar va shavq bilan yashaydi. Bu shavqning asl manbai esa ilohiy go‘zallikdir.

Majoziy ishq inson qalbini tarbiyalaydigan va uni ruhiy kamolotga tayyorlaydigan bosqich bo‘lsa, haqiqiy ishq esa Yaratganga bo‘lgan muhabbat sifatida eng yuksak darajada ulug‘lanadi.

Date: 13th March-2026

Navoiy ijodida oshiq obrazi tasavvufdagi “solik” (yo‘ldagi kishi) timsoliga yaqin tarzda tasvirlanadi. Oshiq ishq yo‘lida sabr, qanoat, fidoyilik va o‘zini tarbiyalash kabi fazilatlarini egallaydi. Uning qalbiga ishq urug‘i tushgach, unda kuchli ehtiros va o‘ziga xos hayrat paydo bo‘ladi. Bu his-tuyg‘ularning manbai esa, avvalo, ilohiy go‘zallikka bo‘lgan muhabbatdir.

Alisher Navoiy ijodida oshiq obrazi tasavvufdagi “solik” — ma’naviy yo‘ldagi inson timsoliga mos holda tasvirlanadi. Ishq yo‘lida oshiq sabrli bo‘lishni, qanoatni, fidoyilikni va o‘zini tarbiyalashni o‘zlashtiradi.

Qalbiga ishq urug‘i tushgan insonda kuchli his-tuyg‘ular va o‘ziga xos shaydolik paydo bo‘ladi. Bu his-tuyg‘u va zavqning asosiy manbai esa ilohiy go‘zallikka bo‘lgan muhabbatdir.

*Zihi husnung zuhuridin tushub har kimga bir savdo,
Bu savdolar bila kavnayn bozorida yuz g‘avg‘o’¹*

Bu jarayonda inson o‘z nafsiy istaklaridan voz kechib, ma’naviy poklanish yo‘li orqali komillikka erishadi. Shoir ishqni insonni ma’naviy pastlikdan qutqarib, yuksalishga olib chiqadigan kuch sifatida tasvirlaydi.

“Bu dunyo Mutlaq borliqning zuhurotidir. Aslida har bir yaratqda Allohning ism-u sifati namoyon bo‘ladi. Qalblarda savdoni paydo qiluvchi mana shu ilohiy ishqdir. Ishq insonni o‘zligidan qutqarib, ya’ni yangi bir men paydo qiladi. Shu bois ishq savdosi birikmasi keng qo‘llaniladi. Unda zohiriy bir tartib ko‘rinmaydi. Undagi mahrumiyat ham axloqni go‘zallashtirishga xizmat qiladi”.²

Alisher Navoiy ijodida “ishq” tushunchasi axloqiy va ijtimoiy g‘oyalar bilan chambarchas bog‘langan holda talqin etiladi. Ishq vositasida inson adolat, sadoqat va haqiqat kabi qadriyatlarining mohiyatini anglab yetadi. Shu jihatdan ishq timsoli shoirning insonparvarlik hamda komil inson haqidagi qarashlarini badiiy ifodalashda muhim estetik va g‘oyaviy vosita bo‘lib xizmat qiladi.

Bundan tashqari, Navoiy ishq mavzusiga bag‘ishlangan ko‘plab g‘azallar va asarlar yaratgan. Ularning eng yuksak namunalaridan biri — shoir ijodining cho‘qqisi hisoblangan “Xamsa” (1483–1485) asaridir. Navoiy ilk bor turkiy (eski o‘zbek) tilida to‘liq “Xamsa” yaratib, bu tilning badiiy imkoniyatlari kengligini amalda namoyon etgan va shu orqali turkiy adabiyot rivojiga ulkan hissa qo‘shgan.

Ushbu to‘plamni Nizomiy Ganjaviyning „Panj Ganj“ („Besh xazina“) asariga havas sifatida yozilganligini o‘quvchilarga anglatmoq maqsadida „Xamsa“ning kirish qismida:

*„Emas oson bu maydon ichra turmoq,
Nizomiy panjasig‘a panja urmoq.“*

¹ Zulayho Abdurahmon. (Rahmonova). Navoiyshunoslik manzillari. Monografiya. “SARVARPRINT” nashriyoti. Toshkent-2024, 38- bet

² Zulayho Abdurahmon. (Rahmonova). Navoiyshunoslik manzillari. Monografiya. “SARVARPRINT” nashriyoti. Toshkent-2024, 38- bet

Date: 13th March-2026

deya ta'kid etadi. Alisher Navoiyning "Xamsa" dostonlari tarkibida ishq timsoli turli ko'rinishlarda namoyon bo'lib, u insoniy muhabbatdan ilohiy haqiqatga eltuvchi bosqichma-bosqich ma'naviy kamolot yo'lini ifodalaydi.

Xususan, "Farhod va Shirin" dostonida ishq fidoyilik, mehnatsevarlik va sadoqat kabi fazilatlarning timsoli sifatida tasvirlanadi. Farhod obrazi ishq yo'lida o'z jonini ham ayamaydigan, komillikka intilgan inson sifatida gavdalanadi va shu orqali ishqning insonni yuksaltiruvchi qudrati ko'rsatib beriladi. U og'ir sinov va mashaqqatlarga bardosh berib, shaxsiy manfaatdan ko'ra sevgilisi baxtini ustun qo'yadigan ideal oshiq sifatida talqin etiladi.

Farhodning tog'ni teshib suv chiqarishi esa ramziy ma'no kasb etib, ishq yo'lida inson har qanday to'siq va qiyinchiliklarni yengib o'tishi mumkinligini anglatadi. Navoiy ushbu obraz orqali ishqni insonni ham jismoniy, ham ma'naviy jihatdan yuksaltiruvchi qudratli kuch sifatida talqin qiladi.

"Layli va Majnun" dostonida esa ishq yanada chuqurroq-tasavvufiy mazmunda ochib beriladi. Majnun obrazi dunyoviy bog'liqliklardan butunlay voz kechgan, ishq orqali ilohiy haqiqatga yetgan shaxs sifatida tasvirlanadi. Majnun uchun ishq oddiy muhabbat emas, balki ruhiy kamolot yo'lidir. Uning sahroga chiqib ketishi, jamiyatdan uzilishi tashqi telbalik bo'lib ko'rinsa-da, aslida ichki ma'naviy yuksalish jarayonini ifodalaydi. Bu doston orqali Navoiy ishqni insonni nafs qulligidan ozod etuvchi kuch sifatida ko'rsatadi. Bu dostonda ishq ruhiy poklanish va ilohiy haqiqatga yetishish vositasi sifatida talqin qilinadi. Majnun obrazi orqali Navoiy ishqni dunyoviy bog'liqliklardan xalos etuvchi, insonni ma'naviy ozodlikka olib chiquvchi ilohiy holat sifatida ko'rsatadi. Doston tasavvufiy ishq konsepsiyasining yorqin badiiy ifodasidir. Bundan tashqari ishq deganda bir insonning boshqa insonga bo'lgan muhabbati emas, balki Allohga bo'lgan muhabbat haqiqiy ishqdir.

Ilohiy ishq — bu insonning Allohga bo'lgan chin va pok sevgisidir. Bu sevgi inson qalbini yomon odatlar va nafsiy istaklardan tozalaydi, uni yaxshi va pok inson bo'lishga olib boradi.

Navoiy kabi buyuk shoirlarning ijodi ham aynan shu ilohiy ishq bilan bog'liq bo'lib, ularning she'rlari ana shu yuksak tuyg'udan ilhomlangan.

Alisher Navoiy ijodida ishq cheksiz va shartsiz mohiyatga ega bo'lib, insonning ruhiy hamda ma'naviy hayotini to'ldiruvchi asosiy kuch sifatida talqin etiladi. Ilohiy ishq insonni Allohga yaqinlashtiradi va uni Haq yo'lida yuksalishga undaydi. Bu jarayonda inson sabr-toqat, poklik, mehr-oqibat va ezgulik kabi yuksak fazilatlarni shakllantiradi.

Shu jihatdan Navoiy ijodida ishq timsoli inson ruhiyatini yuksaltiruvchi va uni ilohiy haqiqat sari yetaklovchi falsafiy-estetik konsepsiya sifatida namoyon bo'lib, shoirning butun ijodiy merosida markaziy o'rin egallaydi. Ilohiy ishq insonning qalbini to'ldiradigan, cheksiz va shartsiz sevgi bo'lib, u odamni Allohga yaqinlashtiradi. Bu sevgi insonni yaxshi fazilatlar — sabr, poklik va mehrga o'rgatadi.

Navoiy ijodida ishq insonni ruhiy jihatdan yuksaltiradigan va uni to'g'ri yo'lga boshlaydigan muhim g'oya sifatida qaraladi.

Date: 13th March-2026

Ishq-muhabbat Alisher Navoiy g'azaliyotining yetakchi mavzusi sanaladi. Bu ko'hna va hamisha navqiron janr salohiyatli ijodkorning doimiy "hamrohi va arg'umog'i"³ edi. Shu bois u turkiy adabiyotda haqli ravishda "ko'p va xo'p" g'azal yozgan buyuk shoir sifatida tan olinadi

Buyuk shoir ishq mavzusini chuqur va go'zal tarzda ifodalab, undan oldingi g'azal an'analarini yangicha uslubda davom ettirdi va o'z ijodi bilan bu an'anani yanada boyitdi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Zulayho Abdurahmon.(Rahmonova). Navoiyshunoslik manzillari. Monografiya. "SARVARPRINT" nashriyoti. Toshkent-2024, 38-bet.
2. Zulayho Abdurahmon.(Rahmonova). Navoiyshunoslik manzillari. Monografiya. "SARVARPRINT" nashriyoti. Toshkent-2024, 38-bet.
3. Hayitmetov A. Navoiy lirikasi. -Toshkent: "Fan" 1961, -B.104
4. Alisher Navoiy. G'aroyib us sig'ar. MAT. 3-tom. - Toshkent: Fan, 1990. B-8
5. Zulayho Abdurahmon.(Rahmonova). Navoiyshunoslik manzillari. Monografiya. "SARVARPRINT" nashriyoti. Toshkent-2024, B.39

